

Blutman László

Bírói jogalkalmazás és szövegű értelmezés

„A szó életét annak elfogadott jelentése alkotja, és e jelentéssel szembeni, végzetes következményű erőszakos bánásmód, azaz a szó megölése, éppúgy tilos, mint az ember megölése.”

Oliver Wendell Holmes Sr.¹

1. Ami hiányzik: a jogértelmezési elvek átfogó rendszere
2. A jogszöveg és fogalmi határai
  - 2.1 A szövegű értelmezés
  - 2.2 Miért szakad el egy bíró a jogszövegtől?
  - 2.3 Általános technikák a jogszöveggel való szakításra
3. A szövegellenes, szubjektív igazságkeresés mint partikuláris nézőpont hátrányai
4. Nyolc érv a szövegű értelmezés mellett
  - 4.1 A bírói hatalom korlátainak fenntartása
  - 4.2 Az egységesebb jogalkalmazás elősegítése: a jogszöveg koordinációs hatása
  - 4.3 Az előzetesen felismerhető jogi normatartalom biztosítása
  - 4.4 A szubjektivitás csökkentése a jogalkalmazásban
  - 4.5 A demokratikus jogalkotás elősegítése
  - 4.6 A minőségi jogalkotás elősegítése
  - 4.7 A jogalkalmazó alulinformáltsága jogpolitikai döntéseknél
  - 4.8 Nemzetközi kötelezettség a nemzetközi szerződések szövegű értelmezésére
5. Összegzés

1. Ami hiányzik: a jogértelmezési elvek átfogó rendszere²

Az egységes bírói jogalkalmazás alkotmányos érték [Alkotmány 47. § (2) bekezdés], amely olyan általánosabb elvek megvalósulását szolgálja, mint például az egyenlőség [Alkotmány 57. § (1) bekezdés, 70/A. §] vagy a jogbiztonság [Alkotmány 2. § (1) bekezdés]. Az egységes bírói gyakorlat kialakítását többféle eszköz is elősegítheti: ezek közé tartozik az, hogy a bíróságok (a Legfelsőbb Bíróság) a jogértelmezésnek bizonyos közös elveit kialakítsák és alkalmazzák.³ Ennek hiányában azonos jogszabályok alkalmazásánál hasonló ügyekben eltérő döntések szülehetnek. A mai magyar bírói joggyakorlatban nem látszik a jogértelmezési elveknek egy olyan, közösen elfogadott és alkalmazott rendszere, amely alapot nyújthatna a jogalkalmazás állandóságához és előreláthatóságához a jogesetek egyes típusainak elbírálásánál.

A jogszabályok értelmezésénél a bírónak jelentős diszkrecionális jogköre van, a jogszövegek eredendő meghatározatlansága miatt.⁴ A jelentős diszkrecionális jogkör, éppen a szétartató ítékezés lehetősége miatt, további segédelvek, mérlegelési

szempontok, fogalomrendszer, azaz háttérdogmatika kialakítása után kiált.⁵ Például a büntetés kiszabásánál, ahol a bírói diszkrecionális jogkör ugyancsak nagy, ilyen háttérdogmatika az enyhítő és súlyosító körülmények rendszere. Éppen ezért érthetetlen, hogy bár vannak nyilvánvaló törekvések az egységes jogalkalmazás biztosítására, azonban nincs jele annak, hogy akár a jogalkotás, akár a bírói joggyakorlat törekedne a bírói jogértelmezési elvek meghatározására, hierarchizálására és következetes érvényesítésére.

Nem jogértelmezési szabályokat hiányolok, amelyek kötnék a bíróságokat, hanem az elvek rendszerét, amelyek irányt mutatnának. Nem a jogértelmezési elvek pusztá létét hiányolom; ilyen elvekből sok felbukkan az egyes határozatokban, hanem az elvek rendszerét, ahol az egyes jogértelmezési elvek egymáshoz viszonyíthatók, és érvényesülésükben egyesek megelőzhetik a többi. Természetesen bármilyen értelmezési elv vagy szabály megkerülhető, azonban a jogértelmezés elveinek kinyilvánított és közösen elfogadott rendszere bizonyos korlátokat és indokolási kényszert hozna létre a bírói jogalkalmazás során. Arra szorítaná a bíróságokat, hogy határozataikban indokolják, milyen értelmezési elveket alkalmaztak az alkalmazott jogszabályoknál, és indokolják választásukat, esetleg éppen a nem alkalmazott elvekkel szemben. Ez az indokolási kényszer

1 „Homicide and verbicide – that is, violent treatment of a word with fatal results to its legitimate meaning, which is its life – are alike forbidden.” Oliver Wendell HOLMES Sr.: *The Autocrat of the Breakfast-Table* (Boston: Phillips, Sampson and Co. 1858) 12.

2 Nagyrészt a jelen cikkkel ellenkező következtetésekre jutott ebben a folyóiratban JAKAB András: „Ki a jó jogász, avagy tényleg jó bíró volt-e Magnaud?” *JeMa* 2010/1, 83–93.

3 A jelen cikk kereteiben a jogértelmezést nem vonatkoztatom az Alk. értelmezésére és a magánfelek jognyilatkozatainak (szerződés, végrendelet stb.) bírói értelmezésére, ugyanis ezek részben különálló problémákat vetnek fel.

4 Lásd erre SOLT Kornél: *Jogi logika* (Budapest: Seneca–MTA 1996) 177–228.

5 A dogmatika stabilizáló funkciójára nézve lásd pl. SZABÓ Miklós: *Ars Juris: a jogdogmatika alapjai* (Miskolc: Bíbor 2005) 38–39; GYÖRFI Tamás – JAKAB András et al.: „2. §. [Alkotmányos alapelvek; ellenállási jog]” in JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja I.* (Budapest: Századvég 2009) 191–194. msz.

az indokolásokat teljesebbé, a döntések sorozatát követhetőbbé és állandóbbá tehetné.⁶

A jogértelmezési elvek lehetséges rendszereinek meghatározása összetett kérdés, és nem lehet egyetlen tanulmány tárgya. Itt csak az a célom, hogy érveljek amellett, amit egy ilyen értelmezési rendszer sarkkövének tekintek: ez a *szöveghű értelmezés szükségessége*.⁷ Nem gondolom, hogy a szöveghű értelmezés elve a jogértelmezési problémák akár csak nagyobb részét is megoldaná. A szöveghű értelmezés pusztán alap, amelyre a korrekciós értelmezési elvek rendszere ráépülhetne. A továbbiakban amellett érvelek, hogy a szöveghű értelmezés mint a legalapvetőbbnek tekintendő és elsődleges értelmezési elv, egyedül lehet alkalmas arra, hogy elvezessen egy valamennyire is egységesebb joggyakorlat kialakításához, és ezáltal bizonyos alkotmányos értékek megvalósításához.⁸

2. A jogszöveg és fogalmi határai

2.1 A szöveghű értelmezés

A szöveghű értelmezés alatt egyszerűen azt értem, hogy a jogalkalmazás során a jogalkalmazó a jogszövegnek a hétköznapi (vagy szakkifejezések esetén szakmai) nyelvhasználatban kialakult szokásos értelmet tulajdonítja.⁹ (Ilyen értelemben a szöveghű értelmezés nem a szöveghez hű, hanem annak szokásos értelméhez.) Amint a jogszöveget a szokásos értelmétől megfosztjuk, az relatívvá válik, és elvesztheti azt az objektív vagy viszonylag objektív alapot, amellyel a benne szereplő kifejezéseket a társadalmi nyelvi gyakorlat felruházta és amely lehetővé teszi a kölcsönösen érthető, kiszámítható párbeszédet a jogéletben. A jogszöveggel történő szakítás vagy a szövegellenes döntés a jogszöveg szokásos értelmével való szakítást jelenti.¹⁰

Mindezzel összefüggésben két, általánosságban meg nem válaszolható kérdés merül itt fel. Az egyik, hogy mi egy kifejezés szokásos értelme. A másik, hogy sok esetben kérdéses, a bíróság eltért-e egy kifejezés szokásos értelmétől. Vannak azonban tisztább esetek, amikor nyilvánvaló vagy egyszerűen látható, hogy a bíróság által a konkrét ügyben a jogszövegnek tulajdonított értelem nem szokásos értelme a jogszövegnek. Csak példaként: mivel a Btk. 179. § (1) bekezdése a rágalmozás sértettjéről mint „valakiről” szól, akkor az a szokásos nyelvi értelemben csak természetes személy lehet, és nem lenne szabad kiterjeszteni a sértettek körét a szervezetekre.¹¹

Ehelyütt nincs lehetőség az előbb felvetett két kérdés elemzésébe belemenni és általában a jogértelmezési problémákkal foglalkozni. Helyette a továbbiakban az ilyen tisztább esetek felől kiindulva kívánok a szöveghű értelmezés mellett érveket felsorakoztatni.

2.2 Miért szakad el egy bíró a jogszövegtől?

A jogalkalmazás során a bíró sokféle okból mehet szembe a jogszabály szövegével. Két általános esetet különítenék el, amelyekkel vagy amelyek kombinációjával talán lefedhető az ese-

tek legnagyobb része. Amikor egy bíró elszakad a jogszabály szövegének azonosítható értelmétől, feltehetően azért teszi, mert így tartja helyesnek (beleértve a morális helyességet is) vagy célszerűnek: tágítani vagy szűkíteni akarja azt a jogvédelmet, amelyet egy ügyben valamelyik félnek a szokásos nyelvi értelme szerint vett jogszabály nyújthat. Ilyen értelemben beszélhetünk *helyességi*, valamint *célszerűségi mércéről*.¹² Nyilvánvaló, hogy a különböző ügyek tényállásaiban felbukkanhatnak olyan tényezők, amelyek ösztönözhetnek a vonatkozó jogszabály szövegétől való eltérésre. A szabály nyelvi korlátainak *de facto* figyelmen kívül hagyása tűnhet helyesnek vagy célszerűnek, vagy egyszerre mindkettőnek.

Vegyünk egy világos példát, ahol az volt az alapkérdés, hogy megállapítható-e a segítségnyújtás elmulasztása egy közlekedési balesetnél abban az esetben, ha a sértett azonnal meghal, a balesetet véletlenül okozó gépkocsivezető pedig megállás nélkül továbbhajt. A Btk. 172. §-ában foglalt törvényi tényállás alapján ugyanis a segítséget sértült vagy olyan személynek kellene nyújtani, akinek élete vagy testi épsége közvetlen veszélyben van. A sérüléssel együtt bekövetkező azonnali halál esetén erről nem lehet szó. A Legfelsőbb Bíróság (akkori Elnökségi Tanácsa) törvényességi óvás nyomán, az összes alsóbb fokozat bíróság álláspontjával szemben, mégis megállapította a bűncse-

6 Példaként említhető az angol joggyakorlat, ahol észlelhető ilyen egyetértés az értelmezési elvek rendszeréről és az értelmezési elvek egymáshoz való viszonyáról. Lásd pl. D. Neil MacCORMICK – Robert S. SUMMERS: *Interpreting Statutes* (Aldershot-Brookfield: Dartmouth Publishing Co. 1991) kül. 382–387.

7 Hasonló az angol jogrendszerben a „szó szerinti értelmezés” (*literal rule*), vagy ennek enyhébb formája, az értelmezés „arany szabálya” (*golden rule*). Lásd pl. BADÓ Attila: „Az angol jog vázlata” in BADÓ Attila – BENCZE Mátyás (szerk.): *Betekintés a jogrendszerek világába* (Szeged: Studio Batiq 2007) kül. 37–38.

8 Pragmatikusabb, leegyszerűsített és szükségképpen vázlatos megközelítést alkalmazva, kerülni kívánom a jogértelmezési elméleteket és azok finomságait, de következtetéseikre támaszkodom. Az alábbi szempontok, érvek és gondolatok közül több megjelenik: BLUTMAN László: „Arccal a szöveg felé” *De Jure* 2008/7, 18–23.

9 A következőkben a szokásos érteleme utalva nemcsak az általában használt szavak szokásos értelmére, hanem a szakmai vagy technikai kifejezések elfogadott értelmére is utalok. A szöveghű értelmezést nem azonosítom a deduktív módszerrel mint érvelési formával; az utóbbira lásd SZABÓ Miklós: „A jog argumentatív természete” *JeMa* 2010/2, 85–86.

10 Természetesen szöveg alatt pusztán nyelvi szöveget értek a jelen tanulmány keretei között. A jogszöveg mibenlétére átfogó áttekintést ad SZABÓ (5. l.) 89–95.

11 Lásd pl. BH 1992. 4. és BH 1992. 154. A mai magyar szokásos nyelvhasználat szerint ugyanis a „valaki” szó határozatlan névmás, amely bármely meg nem határozott személyt (természetes személyt) jelöl.

12 Lásd erre BLUTMAN László: „A jogdogmatika zátonyai: az analógia a magyar jogban” *Jogtudományi Közöny* 2008/6, 276. Külön kérdés, hogy a jogalkotói akaratra vagy a jogszabályi célra hivatkozás konkrét esetben e mércék megnyilvánulása, vagy pusztán e mércék érvényesítésének eszköze. Én az utóbbiból indulok ki.

lekmény elkövetését.¹³ Itt is egyfajta helyességi, morális mérce érvényesült a jogszöveggel szemben: az elkövető segítségnyújtási kötelezettségét a sértett állapotától függetlenül elmulasztotta, így ne azon álljon az elkövető büntethetősége, hogy objektív tényként a sértett azonnal életét veszítette-e vagy sem. Mindez akár morális alapon védhető is lehet, azonban a jogalkotó egyszerűen nem így rendelkezett, hiányzott egy tényállási elem, és a bíróság a saját mércéjét érvényesítette a jogszöveggel szemben.¹⁴

A helyességi, illetve a célszerűségi mérce legtöbbször szubjektív jellegű. Az, hogy mit tart valaki helyesnek, illetve célszerűnek, személyenként (és bíróságokként) változhat, akár egy konkrét ügy tényállásának tükrében is. A szubjektív mércék érvényesítéséhez esetenként a jogszöveg átlépése szükséges, melynek különböző technikái alakultak ki.

2.3 Általános technikák a jogszöveggel való szakításra

A jogszöveg szokásos értelmével való szakításnak többféle technikája alakult ki a bírói jogalkalmazásban, amelyek leplezik azt, hogy a szövegellenes döntések kifejezetten *contra legem* születnek. E technikák illeszkednek azon érvelési fordulatok sorába, amelyek arra szolgálnak, hogy a határozatok indokolásában előforduló érvelési láncnak (a döntés racionalizálásának) véget vessenek, és ezáltal a döntés alapjait részben rejtve hagyják.¹⁵ A bírának szabadságukban áll olyan sokat vagy olyan keveset mondani, amennyi jólesik nekik.¹⁶ Amennyiben kevesebbet akarnak mondani, olyan érvelési fordulatokhoz folyamodnak – és ezeket nevezhetjük „fekete lyukaknak” az érvelés menetében –, amelyek részben elnyelik, láthatatlanná teszik a döntéshez vezető lépéseket.¹⁷

(I) A büntető kollégiumok vezetőinek az előző pontban felhozott állásfoglalása is rámutat az egyik leggyakrabban alkalmazott technikára, amellyel a szövegellenes döntéseket indokolni szokták: ez a *kiterjesztő értelmezés*. A kiterjesztő értelmezés zászlaja alatt szinte bármilyen értelem tulajdonítható egy-egy kifejezésnek. A kiterjesztő értelmezés alkalmazására történő egyszerű hivatkozás mentesíti a döntéshozót az alól, hogy gondosan meghúzza a vizsgált szó vagy kifejezés szemantikai határait, behatárolja a szokásos értelmét, összevesse azt a tényállásban megállapított tényekkel és indokolja az általános értelem és a konkrét tények összefüggéseit.

A magyar bírói joggyakorlatban esetenként a kiterjesztő értelmezés csaknem korlátozatlan használatával találkozhatunk. Az egyik ilyen nevezetes példa, amikor a Kúria egyik 1923-as ítéletében a büntető törvénykönyv által nem védett telefontitkot úgy kívánta mégis büntetőjogi jogvédelemben részesíteni, hogy ezt „kiterjesztő értelmezéssel” az akkor hatályos törvény 327. §-a alá vonta, amely egyébként a másnak szóló le nem pecsételt levél és a távsürgöny (távirat) tartalmának védelméről szólt.¹⁸ A kiterjesztő értelmezés azt a képzetet kelti, hogy a bíró továbbra is a jogszöveg keretein belül marad, pedig éppen a jogszövegtől (annak szokásos értelmétől) való elszakadást leplezi. Mivel nem látszanak a kiterjesztő értelmezésnek mint kifejezésnek a fogalmi határai (tehát az, hogy hol ér véget az értelmezés), így mindent mindenre „ki lehet terjeszteni”. Az ilyen

jellegű érvelésekkel az a probléma, hogy a kiterjesztő értelmezés sokszor nem „értelmezés”, hanem csak „kiterjesztés”.¹⁹ Még hozzá a jogvédelem kiterjesztése a jogszöveggel szemben, az annak azonosítható nyelvi értelméből le nem vezethető jogi helyzetekre. Ezt egyszerűen *contra legem* jogalkalmazásnak nevezhetjük.

(II) A jogalkotói szándékra (törvényhozói akaratra) hivatkozás olyan érvelési fordulat, amelynél a jogalkalmazó nem feltétlenül vizsgálhatja a szöveget és annak fogalmi határait, hanem egyszerűen egy konstruált, általa megállapított jogalkotói szándékra alapozza döntését akár a jogszöveg egyébként azonosítható értelmével szemben is (szubjektív értelmezés).²⁰

Azonban a jogalkotói szándékra, törvényhozói akaratra hivatkozás – különösen a kollektív jogalkotás vonatkozásában – kétszeresen is fiktív: fiktív egy egységes jogalkotói akarat léte tekintetében, és fiktív egy ilyen akarat tartalma tekintetében is. Ez igaz még abban az esetben is, ha a bíró a jogszabály értelmezése során alapos elemzéssel akar levonni következtetést egy ilyen akaratra és annak tartalmára. Azonban a végeredmény szükségképpen merőben spekulatív feltételezés. Ahogy Szászy-Schwarz írja: „A törvényhozó lelkébe az értelmező bele nem tekinthet és ezért minden értelmezésnek be kell érni azal, hogy a törvényhozó szubjektív akarata helyett a törvénynek objektív értelmét napfényre hozza.”²¹

13 BH 1985. 331; a példára utal BENCZE Máttyás: „A magyar felsőbírósági gyakorlat jellemző problémái” in FLECK Zoltán (szerk.): *Bíróságok mérlegen II.* (Budapest: Pallas 2008) 238–239.

14 Példaként ugyancsak érdemes megemlíteni, amikor a büntető kollégiumok vezetői a 2002. május 27. napján tartott, jogértelmezéssel foglalkozó értekezletükön kiterjesztő értelmezést alkalmazva úgy döntöttek, hogy a fegyveres elkövetés megállapítása szempontjából a *robbanószerkezet utánzatával* történt fenyegetés (ami nem jelenik meg a tételes jogszövegben) egyenértékű a *robbanóanyag utánzatával* történt fenyegetéssel [Btk. 137. § 4. a) pont]. Lásd BH 2002. 10. Így két hasonló jellegű és súlyú körülmény közül egy-egy konkrét cselekmény megítélésénél nemcsak az egyik válik büntetőjogilag értékelhetővé a fegyveres elkövetés tekintetében, hanem mindkettő. Ekkor egyfajta helyességi mérce alapján annak ellenére ki kívánták terjeszteni a büntetőjogi védelmet az elsőként említett esetre, hogy a jogalkotó arról nem rendelkezett.

15 A kétszintű jogászai gondolkodásmódra lásd JAKAB (2. lj.) 85–86.

16 Neil DUXBURY: *The nature and authority of precedent* (Cambridge: Cambridge University Press 2008) 92.

17 Néhány példa: ilyen a tényállás megállapításánál az *életszerűsége* vagy *annak hiányára hivatkozás*, amely látszólag mentesíti a bírót annak indokolása alól, hogy miért fogadott el vagy nem fogadott el egy ténybeli állítást; ilyen fekete lyuk a „mindent összevetve...” típusú érvelés, amely elnyeli a tényállás és a jogszabály vagy több jogi norma közötti összefüggések feltárását, láthatatlanul hagyva az adott kérdésben a döntés alapjait.

18 A példát hozza ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve 6.* (Budapest: Athenaeum 1930) 66–67.

19 A jogértelmezés fogalmának elemzésére lásd SZABÓ (5. lj.) 169–174.

20 SZABÓ (5. lj.) 172 és 211.

21 SZÁSZY-SCHWARZ Gusztáv: *Parerga* (Budapest: Athenaeum 1912) 87.

A jogszabály szövege mögött sokféle szándék meghúzódhat, sokféle tartalommal (például kompromisszumok a jogalkotás során). Utólag lehetetlen ezt rekonstruálni, illetve egy ilyen rekonstrukció eredménye szükségképpen fiktív lesz; a kollektív jogalkotásnál különösen.²² Az igazi probléma az, hogy valamilyen – a jogszövegben kifejezésre nem jutó – jogalkotói szándék konstruálásával, feltételezésével a bíró a saját célszerűségi szempontjait vagy értékítéleteit érvényesítheti döntésében. Ugyanis egy ki nem fejezett jogalkotói szándék keresésével és felállításával legtöbbször az a megoldás érvényesül, amelyet nem feltétlenül a jogalkotó, hanem maga a bíró vél a legmegfelelőbbnek, legjobbnak.²³

(III) A jogszöveg átlépésének harmadik, általánosan alkalmazott jogi technikája az, amikor a bíró a jogszabály célját szögezi szembe a jogszöveggel. A jogszabály céljának figyelembevétele teljesen helyénvaló, ha ez a cél a jogszövegben megjelenik vagy abból kétség nélkül, egyértelműen levezethető, a konkrét ügyre vonatkozathatóan is. Probléma akkor adódik, ha a jogszabály konstruált, a bíró által megállapított célja kerül szembe a jogszöveggel, és az így konstruált jogszabályi cél arra szolgál, hogy a bíró a jogszövegen túllépjen.²⁴ Ebben a helyzetben az ilyen érvelés Achilles-sarka az, hogy miképpen magyarázható a jogszöveg szűkebb értelme az általánosabb szinten megkonstruált jogszabályi célhoz képest, tehát a tágabban felfogott cél miért nem tükröződik magában a jogszövegben. Ez a szempont azért lényeges, mert amennyiben el is fogadjuk a bíró által konstruált jogszabályi célt, feltételezhető, hogy a jogalkotó ezt a célt a jogszövegben megnyilvánuló szabályok által meghúzott határok között és feltételek mellett kívánja megvalósítani.²⁵ Ezen ellentmondás feloldását vagy magyarázatát viszont nem feltétlenül kapjuk meg a jogszabályi célt a jogszöveg háttérbe szorítására használó bírói határozatokban. Brian Z. Tamanaha mutatott rá meggyőzően arra, hogy az Egyesült Államok bírói gyakorlatában a célkutató jogalkalmazás, amely a jogszöveggel ellentétben valósul meg, miképpen teszi esetlegessé és bizonytalanná a jogszabályok tartalmát és jelent fenyegetést a törvényességre nézve.²⁶

3. A szövegellenes, szubjektív igazságkeresés mint partikuláris nézőpont hátrányai

A bírói jogalkalmazásban alapvető kérdés, hogy a bírónak alá kell-e vetnie magát a jogszövegnek akkor is, ha annak eredménye az adott ügyben nem kívánatos, tehát éppen nem tűnik a döntéshozó számára morálisan helyesnek vagy egyébként célszerűnek. A szövegellenes, azonban az adott ügy keretei között célszerűnek vagy helyesnek bizonyuló döntések, pusztán önmagukban véve, morálisan megalapozottak és ésszerűek lehetnek – ha eltekintünk attól a tényről, hogy szembemennek valamely jogszabállyal. Mindennek ellenére a szövegellenes döntéseknek és az alapul szolgáló egyedi, esetleges, partikuláris nézőpontnak három alapvető hátránya (diszfunkcionális hatása) azonosítható: 1. a szubjektív esetlegesség veszélye: a jogszöveg mint objektív mérce figyelmen kívül marad, és a bíró szubjektív preferenciái érvényesülnek; 2. az igazságtalanság veszélye, a döntés rendszerbeli hatásait tekintve (morális parado-

xon); 3. eltérő joggyakorlat kialakulásának veszélye (rendszerbeli funkcionális hátrány).

Vegyünk egy példát, ahol ezek a hatások követhetők. A BH 1995/368. ügyben a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy az 1960-as évek elején politikai okból (izgatás miatt) elítélt személy ellen, a próbára bocsátás következményeként elrendelt tilalom a lakhely elhagyására a kitelepítettekre vonatkozó kényszerlakhely-kijelölés fogalma alá vonható, és így az *életüktől és szabadságuktól politikai okból jogtalanul megfosztottak kárpótlásáról szóló 1992. évi XXXII. törvény* 3. § (1) bekezdés b) pontja alapján jár a kárpótlás. Talán nem vitatható az a megállapítás, hogy az eredendően az 1940–50-es évek fordulóján kitelepítettekre vonatkozó, meglehetősen egyértelmű és konkrét jogszabályi rendelkezésnek egyetlen ésszerű olvasata sem tartalmazza ezt a bírósági döntést megalapozó értelmezési lehetőséget.

Amennyiben csak ezt az egyetlen ügyet nézzük elszigetelten, akkor a döntés morálisan önmagában akár megalapozható lehetne: „helyes” a politikai okokból hasonló hátrányt szenvedetteknek is biztosítani a kárpótláshoz való jogot. A bíróság méltányossági alapú, de *contra legem* döntést hozott, ahol a szubjektív igazságkeresés eredményeként olyanok is kárpótláshoz juthattak, akik a jogszabály szövege alapján eleshettek volna a korábbi hátrányukat enyhítő kárpótlási lehetőségtől. A szakmai közvélemény hamar napirendre tér az ilyen ügyek fölött azzal, hogy a bíróságoknak szükséges annyi mérlegelési hatáskör, hogy a jogi szabályozás esetenkénti „merevségét” rugalmas értelmezéssel enyhítsék. Ez a felületes és egyben káros megközelítés védhetetlenné válik, ha túllépünk a konkrét ügy horizontján és az érvényesülő partikuláris nézőpontra. Ugyanis az ilyen döntések legnagyobb hibája, hogy a jogszövegen túllépő bíró nem méri fel döntésének ügyön túli hatásait.²⁷

(I) A tudatos *contra legem* jogalkalmazás mindig jogalkotói hibát vagy mulasztást feltételez, és így egyben önmagában jogpolitikai döntést, valamint ebben megnyilvánuló értékítéletet jelent. E kimondatlan feltételezés alapvetően abban áll, hogy a jogalkotó vagy elmulasztott valamilyen jogvédelmet biztosítani valaki vagy valakik számára (illetve valamilyen körülmények között), noha kellett volna vagy akart ilyen jogvédelmet biztosítani, de a jogszöveg formába öntésével ezt nem tudta elérni. Nyilvánvaló, hogy ilyen döntések megalapozása során rá kelle-

22 A megközelítés rövid, átfogó kritikáját lásd Leif H. CARTER: *Reason in Law* (New York et al.: Longman 1998) 43–47.

23 Az Egyesült Államokban a szándékkutató gyakorlat kudarcáról lásd POKOL Béla: *A bírói hatalom* (Budapest: Századvég 2003) 213–217.

24 A megközelítés megalapozhat olyan elméleteket, amelyek a szabálykövetést másodlagos szerepre szorítják. Lásd pl. Roy L. BROOKS: *Structures of Judicial Decision Making* (Durham, N.C.: Carolina AP 2005) 89–90.

25 Lásd SZÁSZY-SCHWARZ (21. l.) 86.

26 Brian Z. TAMANAHA: *Law as a Means to an End* (Cambridge: Cambridge University Press 2007) kül. 227–245.

27 A bírói jogértelmezés azon tipikus hibájára, hogy nem szerepel a mérlegelési szempontok között az elfogadott értelmezési alternatíva szervezeti-rendszerbeli hatása, nagy erővel mutat rá Adrian VERMEULE – Cass R. SUNSTEIN: „Interpretation and Institutions” *Michigan Law Review* 2003, 885.

ne mutatni a jogalkotói hibára vagy mulasztásra, amit a bíróságok érthetően vonakodva tesznek meg.

Ehelyett rendelkezésre áll a jogszöveg átlépésének három általános, imént felvázolt eszköze. A fenti ügyben a bíróság a jogszabály céljára történő hivatkozást választotta (a kiterjesztő értelmezés, a jogalkotói szándékra hivatkozás vagy ezek kombinációja ugyanúgy alkalmazható lett volna). A törvény preambulumából kiindulva megállapította, hogy a kérdéses kárpótlási törvény „célja az, hogy Magyarország történetének elmúlt fél évszázadában a különböző jellegű megkülönböztetéseken alapuló törvénysértések által az ország polgárainak okozott, a szabadságuktól és javaiktól történt megfosztás miatt kárpótlást biztosítson”. A konfliktus világos: van egy tág, általánosan megfogalmazott jogszabályi cél és egy szűkebben szabott jogszöveg. A konfliktus nincs feloldva: a határozat indokolásból nem derül ki, milyen okai lehetnek annak, hogy a lakhely elhagyásának tilalma kitelepítésnek is felfogható. A kérdés azért lényeges, mert amennyiben el is fogadjuk a törvény céljának az indoklásban tett megállapítást, a jogalkotó e célt, kárpótlási jog biztosításával, a jogszövegben megnyilvánuló szabályok keretei között kívánja megvalósítani.

Az indokolás hiányossága feltehetően olyan morális megfontolások alapján meghozott, értékítéleten alapuló döntést jelez, amely szakított a jogszöveggel (és egyben a szabálykövető elsőfokú döntésnek téves jogértelmezést tulajdonított). Más szóval, a bíróság a saját szubjektív preferenciáit (morális mércéjét vagy célszerűségi megfontolásait) érvényesítette a jogszöveg átlépésével.

A szövegellenes döntést megalapozó partikuláris nézőpont mindig komoly veszélyeket rejt. Ekkor a bíró a jogszöveg értelmében megmutatkozó általános jogpolitikai döntést helyettesíti a saját szubjektív preferenciáit tükröző partikuláris indokkal, legyenek ezek – egyébként védhető – morális vagy célszerűségi indokok vagy a kettő kombinációja. (A konkrét ügyben az külön vita tárgya lehet, hogy indokolható-e a kitelepítettek és a politikai okokból lakhelyelhagyási tilalommal sújtottak azonos megítélése a kárpótlási jog biztosítása szempontjából. Ez ugyan vita tárgya lehet, de nincs okunk kételkedni abban, hogy a bíróság értékítélete védhető.) A konkrét ügytől eltekintve azonban a szubjektív preferenciák érvényesítése a jogszöveggel szemben a szubjektív esetlegesség lehetőségét még akkor is felveti, ha a döntés önmagában morálisan vagy célszerűségi alapon megvédhető.

(II) Egy jogszöveggel szembenálló – mégoly igazságos vagy legjobbnak tűnő – döntés azonban legtöbbször eleve *morális paradoxont* hordozhat, miközben szubjektív alapon éppen az igazságosságra vagy célszerűsége törekszik. Amennyiben egy bíróság eltér egy rendelkezés azonosítható értelmétől, rendszerbeli problémák is adódnak. Ezek a problémák egyben jelzik az egyedi ügyekben végzett szubjektív, morális alapú igazságkeresés hátulütőit is. E hátrányok a döntésnek az ügyön túli következményeiből adódhatnak.²⁸

Sokan lehetnek még ugyanis, akik hasonló korlátozást szenvedtek el, mint a BH 1995/368. ügyben érintettek, és a fenti döntés indokai alapján kárpótlásra lehettek volna jogosultak. Bízta azonban a jogszabály egyértelmű szövegében, és így igényt nem

érvényesítettek vagy nem támadták meg a kárpótlási hivatal elutasító határozatát. Utólag, az igényérvényesítési határidő esetleges letele után tudhatták meg a döntésből, hogy igényérvényesítési lehetőségük állhatott volna fenn. A döntés velük szemben önmagában igazságtalan helyzetet eredményez, és megmutatja azt, hogy egy partikuláris nézőpontot érvényesítő döntés igazságossága meglehetősen relatív. Csak azzal együtt lehet értékelni, hogy paradox módon egy ügyben, egy döntésben érvényesülő igazság sok igazságtalanságot okozhat egyben másol, méghozzá az elszalasztott igényérvényesítési lehetőségéből vagy annak érzéséből fakadó igazságtalanságot. Ugyanis az igényérvényesítésről lemaradók nem láthatták a jogszabály szövegében azt az értelmet, amelyet a bíróság később tulajdonított neki.

A szabálykövetés feladása konkrét eseti előnnyel járhat, azonban ezzel nem tudjuk a múltbéli, szabálykövető eseteket orvosolni, ugyanakkor nem tudjuk az olyan jövőbeli helyzeteket általánosan azonosítani, amelyekben a szabálykövetés a rendszer egy másik pontján bekövetkezhet.

(III) Az ilyen típusú „rugalmas”, a jogszövegtől elszakadó jogalkalmazás távolabbra ható funkcionális következményei is világosak: a jogszabállyal kapcsolatos, a jogszöveg hétköznapi értelmén alapuló várakozásokat szétzilálja, és sok tekintetben kiszámíthatatlanná teheti a joggyakorlatot. A bírák személyisége mindenképpen lényeges vonása a jogalkalmazásnak, bár Jerome Frank ennél továbbmegy: „Az egyes bírák sajátos jellege, hajlamai, elfogultságai és szokásai gyakran meghatározzák, hogy mit fognak törvényesnek tekinteni.”²⁹ Rendszerszinten e szubjektivitásnak egyetlen, bár sok esetben relatív értékű korlátja van: a jogszabály szövege és annak szokásos értelme. Amennyiben a döntéshozó helyességi vagy célszerűségi mércéje átlépheti a jogszöveg amúgy is esetleges határait, a jogalkalmazás szubjektív jellege hatványozódik.

Bár a helyességi vagy célszerűségi megfontolásokat egyes esetekben akár egy kívülálló szemlélő is elfogadhatná, ezek korántsem olyan objektívek, hogy az egységes joggyakorlatot biztosíthatnák. Lehetséges, hogy más bírák egy hasonló ügyben mást gondolnak helyesnek vagy célszerűnek, és más megfontolások alapján szakadnak el a jogszövegtől a döntésük során. Különösen így lehet ez a morális mércék tekintetében: olyan korban, amikor a nagyobb emberi közösségeket az értékpluralizmus jellemzi, nem kiszámítható a morális döntésekkel való azonosulás mértéke más személyeknél, így a hasonló ügyekben eljáró más bírónál sem.³⁰ A szubjektív preferenciák érvényesítése nagy valószínűséggel megágyaz egy széteső

28 Erre a szempontra lásd pl. JAKAB (2. lj.) 88–89.

29 Jerome FRANK: *Bíraskodás az elme itélőszéke előtt. Válogatott írások* [szerk. BADÓ Attila] (Budapest: Szent István Társulat 2006) 60.

30 Erre a szempontra utal pl. JAKAB (2. lj.) 88. Bár nem szövegellenes döntéshez kapcsolódik, hanem értelmezési problémához, de egyszerű példa az eltérő morális mércére: a BH 2007. 108. sz. ügyben a Btk. 198. § (1) bek. és 210. § (2) bek. alkalmazásánál (a fajtalanság értelmezésénél) az eljáró megyei bíróság a csókolozást súlyosan szemérem sértő cselekménynek tekintette, míg az LB a felülvizsgálat során nem. [Ehhez lásd a jelen számban SZOMORA Zsolt írását – a szerk.]

joggyakorlatnak.³¹ Ekkor a jogszabály szövegében megrendül a hit, hiszen szubjektív preferenciák alapján bármit bele lehet látni, és a hátrányos ügydöntő határozatok ellen érdemes jogorvoslással élni, hiszen előnyösebb döntés is kinézhet, amennyiben az alsóbb fokú jogalkalmazótól eltérő mércét alkalmazó bíróság elé kerül a jogvita.

Addig, amíg a szöveghű értelmezéstől való kivételes eltérés általánosan elfogadott és kidolgozott elvei és tesztjei nem jelennek meg a joggyakorlatban, a jogszöveghez ragaszkodás a legkevésbé hátrányos eszköz, amely csökkentheti egy ellentmondásos gyakorlat kialakulásának, ezáltal a szelektív jogalkalmazásnak, a jogegyenlőség sérülésének a veszélyét. Alapvetően a jogszöveg azonosítható, szokásos értelmének következetes alkalmazása az, ami szűrni tudja a jogkérdések eldöntésénél a szubjektív, személyes értékítéleteket és célszerűségi megfontolásokat.³²

(IV) A partikuláris nézőpontra alapuló döntések fenti hátrányai csökkenthetők (bár aligha küszöbölhetők ki), amennyiben az indokolásban e lehetséges hátrányokkal a bíróság kifejezetten szembenéz, azaz a partikuláris nézőpontot és a szubjektív igazságkeresést valamilyen szinten racionalizálja. Ilyen esetekben az indokolásnak különösen ki kellene térnie arra, miképpen lehetséges, hogy a jogszabály célja vagy a jogalkotó szándéka felülírja a jogszöveg világos értelmét, amely jogszöveg mégiscsak e cél konkrét megvalósítási formája. Vagy hasonlóan: a hátrányos rendszerbeli hatások (a morális paradoxon és a funkcionális hátrányok) ellenére miért érvényesítendő a partikuláris nézőpont az ügy eldöntésénél. Morálisan vagy célszerűségi szempontból jobban megalapozva a döntést, rá kellene mutatni, hogy más jogkereső jogalanyoknál miért nem következnek be olyan hátrányok, amelyek kizárnák a jogszövegtől elszakadó döntést, és ugyancsak ki kellene térni arra, hogy az ilyen döntésnek miért nem lehet az egységes joggyakorlatot veszélyeztető hatása.

Ilyen komplexebb indokolással lényegében alig találkozhatunk. (Ez azért is sajnálatos, mert az ilyen indokolások kialakíthatnák a joggyakorlatban annak a mércéjét, hogy mikor lehet a jogszöveg értelmétől eltérni.) A bíróságok az ilyen döntéseket indokolva láthatóan az ügyet pusztán önmagukban értékelik és nem mérlegelik a döntés általános, rendszerbeli hatásait. Ez a partikuláris nézőpont azonban elégtelen, és súlyos paradoxonokat takarhat. Egy szövegellenes döntés hatásai nem szűkíthetők le magára az ügyre – ugyanis hosszú távon, a jogrendszer működésében vagy más jogalanyok vonatkozásában, súlyosabb (morális vagy funkcionális) hátrányokat okozhat, mint amennyi előnnyel jár a szubjektív helyességi vagy célszerűségi mércének való *ad hoc* megfelelés.

4. Nyolc érv a szöveghű értelmezés mellett

A szöveghű értelmezés nem ideális megoldás. Egyes ügyekben a szöveghű döntések a méltánytalanság vagy az igazságtalanság érzetét kelthetik valamelyik félben, illetve a közvéleményben is. A szöveghű értelmezés azonban a második legjobb megoldás egy olyan kérdésben, amelyben nem lehet a legjobbbat meglelni vagy meghatározni.³³ Lényege, hogy a hátrányos

rendszerbeli hatások kockázatának csökkentése – második legjobb megoldásként – megalapozza a szabálykövetést, amely az adott ügyben a partikuláris hátrányok felvállalását (a helyességi vagy célszerűségi mércének meg nem felelő, konkrét döntést) is jelenti. Amennyiben a jogértelmezési elveknek egy általános rendszerét ki akarnánk alakítani, tézisünk szerint ennek csakis a szöveghű értelmezés lehetne a sarokköve.

A szöveghű értelmezésnek a jelenlegi magyar alkotmányos szabályozásban három fő gyökere van: 1. a hatalmi ágak elválasztása, 2. a jogbiztonság (a jogállamiságból fakadóan) és 3. az egységes jogalkalmazás követelménye (az egyenlőségből és a jogállamiságból fakadóan).³⁴ Ezt is figyelembe véve és ezekre is építve, a következő érveket kívánom felhozni a szöveghű értelmezés mellett.

4.1 A bírói hatalom korlátainak fenntartása

A hatalmi ágak elválasztásából fakadóan jelenlegi alkotmányos rendszerünkben a bíróságoknak korlátozott intézményi szerepkörük van, és ezeket a korlátokat nem szabad alábecsülni. A hatalmi ágak elválasztásán alapuló jelenlegi alkotmányos rendszerben előírt bírói szerepek is a szöveghű jogértelmezés felel meg. Köztudott, hogy a hatalmi ágak elválasztása kifejezetten nem szerepel az Alkotmányban, de az Alkotmánybíróság szerint a jelenlegi alkotmányos rend egyik alapvető tétele, és egyben a jogállamiság alapvető alkotóeleme.³⁵ A hatalmi ágak nemcsak függetlenek, hanem egymás által korlátozottak.³⁶

31 A szubjektív preferenciák érvényesítésével összefüggésben az érzelmi lélektani és az akarati lélektani ítéletek jogalkalmazásban játszott szerepével foglalkozik MARKÓ Jenő: *A jogalkalmazás tudományának alapjai* (Budapest: Magyar Jogászegylet 1936) 88–95.

32 Van, aki úgy érvel, hogy a szövegellenes döntés nemcsak személyes preferenciákon, hanem univerzalizálható gyakorlati indokokon (pl. morális indokokon) is alapulhat. Lásd GYÖRFI Tamás: *A kortárs jogpozitivizmus perspektívái* (Miskolc: Bíbor 2006) 134. Azt nem vitatom, hogy *elméletileg és ideális döntéshozók* esetében univerzalizálhatók lehetnek egy szövegellenes döntés indokai. Azonban a gyakorlatban ennek milyen esélyei mutatkoznak, amikor a bírák különböző társadalmi gyökerekkel, eltérő felkészültséggel, szakmai kompetenciával, életbeli tapasztalattal, értékrendszerrel és látásmóddal rendelkeznek? Ilyen körülmények között a leginkább adott (és leginkább univerzalizálható) indoka a döntésnek a jogszöveg szokásos értelme.

33 Lásd erre VERMEULE–SUNSTEIN (27. l.) 917-től.

34 Homlokegyenest ellenkező következtetést von le a jelenlegi alkotmányos szabályozásból JAKAB András, aki a szöveghű értelmezéssel szemben az erkölcsi követelmények bizonyos korrekciós elveknek alávetett figyelembevétele mellett áll ki. JAKAB (2. l.) 87–89.

35 Pl. 31/1990. (XII. 18.) AB hat., ABH 1990, 136, 137; 38/1993. (VI. 11.) AB hat., ABH 1993, 256, 261; 28/1995. (V. 19.) AB hat., ABH 1995, 138, 142. Lásd még pl. PETRÉTEI József: *Magyar alkotmányjog I.* (Budapest–Pécs: Dialóg Campus 2001) 101–102; POKOL (23. l.) 113–115.

36 28/1995. (V. 19.) AB hat., ABH 1995, 138, 142–143. Lásd még pl. GYÖRFI–JAKAB et al. (5. l.) 249–281. msz.; KUKORELLI István (szerk.): *Alkotmánytan I.* (Budapest: Osiris 2007) 30.

A bírói hatalom elsősorban az ítélkezésben nyilvánul meg, így a függetlenség biztosítékai döntően az ítélkezés függetlenségéhez kötődnek, és ez a függetlenség abszolút alkotmányos védelem alatt áll.³⁷

A bírói hatalom azonban nem korlátlan. Kifejezett korlátja a törvénynek való alávetettség.³⁸ A bírói hatalom korlátai, e hatalmi ág jellegénél fogva, alapvetően gyengék, nehezen ellenőrizhetők és nehezen számon kérhetők.³⁹ Éppen ezért a nevesíthető korlátokat különösen tiszteletben kell tartani és óvni kell. Kiemelten vonatkozik ez a legfontosabb kifejezett alkotmányos korlátra, nevezetesen a törvénynek (jogszabályoknak) való alávetettségre. Ebből pedig az következik, hogy a bíróságok nem írhatják felül vagy egészíthetik ki a jogszabályokat, akkor sem, ha azok alkalmazása, a megítélésük alapján, nem vezet kívánatos eredményhez vagy éppen célszerűtlen. Amennyiben a jogszövegtől való ellenőrizetlen elszakadás, akár jogalkotói hiba kijavítása címén, igazolható lenne, a bírói hatalom legmarkánsabb, az Alkotmányban is kifejezésre jutó korlátja gyengülne meg.⁴⁰ Az esetleges jogalkotói hibákat a jogalkotónak kell kijavítania. Így például amennyiben a Pp. egyértelmű rendelkezése alapján ugyanabban az ügyben egy fél csak egy alkalommal terjeszthet elő felülvizsgálati kérelmet, akkor nem lenne szabad a megismételt eljárásban azt újra megengedni. Akkor sem, ha egy ilyen döntésnek van kedvező kihatása is.⁴¹

A bíróságok alkotmányos szerepköréhez nem tartozik hozzá, hogy az elismert jogforrási formákban megjelenő jogszabályoktól elszakadva és azokkal ellentétben más szabályokat kényszerítsenek ki (legfeljebb kivételesen, például a jogegységi határozatoknál, az ítélkezés egységét biztosítandó). Ezért, például, amennyiben a jogszabály a közvilágítást szolgáló lámpát nem sorolja a közút tartozékai közé, akkor nem lenne szabad ellenkező következtetést levonni és egy biztosítási perben azt a Ptk. 95. §-ának alkalmazásával felülírni.⁴²

4.2 Az egységesebb jogalkalmazás elősegítése: a jogszöveg koordinációs hatása

A jogalkalmazás egységessége, amely alkotmányos érték,⁴³ a jogbiztonság lényegi vonásaihoz tartozik, és a jogbiztonságból is levezethető. Csak az egységes jogszolgáltatás tudja megteremteni annak lehetőségét, hogy a jogalanyok számára a jogszabályok tartalma kiszámítható legyen, ami ugyancsak a jogbiztonságból folyó követelmény.⁴⁴ Másrészt a jogalkalmazás egységessége a jogalanyok törvény előtti egyenlőségének egyik feltétele. A hasonló ügyekben hozott eltérő döntések nemcsak kiszámíthatatlanná teszik a jogszabályi előírásokat, hanem sértik a jogalanyok azon jogát, hogy hasonló tényeiket egyenlően ítéljék meg a jogszabályok alapján.

Amennyiben a cél az egységesebb joggyakorlat és a nagyobb jogbiztonság mint alkotmányos értékek megvalósítása, akkor kérdés, hogy a hasonló ügyekben hozott döntések koordinációja milyen módon érhető el legegyszerűbben és ez milyen alapon megy végbe. Kell valamilyen objektív, minden hasonló ügyben ítélkező bíró számára elérhető, közösen elfogadott viszonyulási pont. Ilyen viszonyulási pont nélkül nincs egységes ítélkezés. Nem tagadható, hogy egyes esetekben egy

célszerűségi vagy helyességi megfontolás is játszhat ilyen szerepet, ha például egyébként a szöveghű értelmezés abszurd eredményre vezetne. Azonban a bíró szubjektív preferenciái, alkalmazott helyességi vagy célszerűségi megfontolásai legtöbbször nem érhetők el más bírák számára, nem eléggé objektívek, és nem biztos, hogy mindenki osztja ezeket.

A legbiztosabb és legobjektívebb viszonyulási pont csakis a jogszöveg szokásos értelme lehet, és az egységesebb jogértelmezés csakis a szöveghű értelmezésen alapulhat. A jogszöveg képes ellensúlyozni azt a széttartó erőt, amelyet a releváns, konkrét, mégis hasonló esetek keltenek. A jogszöveg tarthatja a jogalkalmazókat ugyanazon nyomon a joggyakorlatban és akadályozhatja meg azt, hogy a hasonló esetekben hozott, de eltérő döntések nyomán szétessen a jogalkalmazás. Érdemes egy példát felhozni erre.

A Csódtv. 57. §-a alapján felszámolás esetén a jogszerű, rendkívüli felmondással élő munkavállalót megillető bérjellegű juttatások teljes egésze, felszámolási költségként, a kielégítési sorrendnél a legkedvezőbb besorolást kapta. Annál a munkavállalónál, akivel szemben a munkáltató élt rendes felmondással – a (3) bekezdés korlátozó rendelkezése folytán –, csak a bérjellegű juttatás egy meghatározott része kapott ilyen kedvező besorolást. Volt olyan bírósági határozat, amely szerint mindkét típusú munkavállalói igényt hasonlóan kell kezelni, és mindkét esetben érvényesíteni kell a korlátozó rendelkezést. Ez a jogszabály szövegétől teljesen elszakadó értelmezés ellentétes joggyakorlatot eredményezett, hiszen más határozatok ragaszkodtak a jogszabály szövegéhez. A két jogi helyzet azonos jogi megítélésének indokait azonban osztotta a Legfelsőbb Bíróság jogegységi tanácsa is, elszakadva a jogszövegtől.⁴⁵

Az esetből két lényeges szempont emelendő ki. Egyrészt nyilvánvaló, hogy amennyiben a bíróságok egyszerűen a jogszabály szövegének világos és szokásos értelme alapján ítélkeznek, akkor nem alakul ki ellentétes gyakorlat, tehát nincs jogegységi probléma. Másrészt, mivel a szorosan vett jogi indokolás (párhuzam az Mt. egyik szabályával) enyhén szólva nem támadhatatlan, joggal következtethető, hogy az egyik bíróság, és később a jogegységi tanács is, a saját értékítéletére támasz-

37 Lásd többek között pl. 19/1999. (VI. 25.) AB hat., ABH 1999, 150, 153.; 17/1994. (III. 29.) AB hat., ABH 1994, 84, 86.; 53/1991. (X. 31.) AB hat., ABH 1991, 266, 267. A hatalmi ágak elválasztásával kapcsolatban az AB gyakorlatáról lásd GYÓRFI–JAKAB et al. (5. lj.) 268–272. msz.

38 19/1999. (VI. 25.) AB hat., ABH 1999, 150, 153. A hatalmi ágak elválasztását a bírói hatalom szemszögéből elemzi FLECK Zoltán: *Jogállam és igazságszolgáltatás a változó világban: jogszociológiai vizsgálódások* (Budapest: Gondolat 2008) 89–111.

39 Lásd ehhez FLECK (38. lj.) 218–226.

40 A bírói hatalom expanziójáról lásd pl. POKOL (23. lj.) 7–10.

41 BH 1999, 177.

42 BH 1995, 472.

43 9/1992. (I. 30.) AB hat., ABH 1992, 59, 65.; lásd még GYÓRFI–JAKAB et al. (5. lj.) 191–192. msz.

44 9/1992. (I. 30.) AB hat., ABH 1992, 59, 65–66.

45 1/2003. PJE, BH 2003, 5.

kodva döntött, nem túl meggyőző technikai érveléssel helyettesítve azt a világos mércét, amely alapján a jogszövegtől el lehetne térni.

A jogszöveg szokásos jelentéséhez való ragaszkodás a hosszú távú következmények szempontjából jobb a jogalkalmazás egészére nézve, mintha ettől a jelentéstől a bíróság eltérne különböző célszerűségi vagy helyességi megfontolások alapján. Az alternatív támpontok, mint a helyességi vagy célszerűségi megfontolások, kevesebb közös nevezőt nyújtanak a bírói gyakorlat számára, ugyanis nagyobb bizonytalanságot hordozhatnak. A jogszövegen túllépő bírói alábecsüli a jogbiztonság és a világos jogszabályi rendelkezések értékeit – pedig éppen a jogi rendelkezések világosságát kell elősegítenie a jogalkalmazásban. A jogszöveg szokásos értelme az, amelyre alapozva a bírák összességében a legegységesebb gyakorlatot tudják kialakítani egy-egy kérdésben.

4.3 Az előzetesen felismerhető jogi normatartalom biztosítása

A felismerhető normatartalom követelménye lényeges eleme a jogbiztonságnak és a jogállamiságnak.⁴⁶ A jog csak akkor tudja az emberi közösségekben koordinációs feladatát betölteni, ha előzetesen elvárásokat tud közvetíteni, és ezáltal kiszámíthatóvá tudja tenni a szereplők magatartását.⁴⁷ A jog akkor tud elvárásokat hatékonyan közvetíteni, ha a célcsoportok számára azonosítható tartalmat mutat fel. E célcsoportok jelentős részben átlagemberek, hiszen a jogszabályok jelentős része közvetlenül az átlagemberhez szól, az ő magatartását kívánja irányítani, befolyásolni – jogkövetést várva. (Ráadásul a jogi normák kiszámíthatóságához kapcsolódik az is, hogy csak a kiszámítható normák alapján tud egy jogalany elvárásokat támasztani egy másik jogalany vagy egy hatóság cselekvése, döntése tekintetében.) A jogbiztonság elvéből fakad azon tényleges lehetőség megteremtésének szükségessége, hogy a jogalanyok a jogszabályok előírásaihoz tudják magatartásukat igazítani, ugyanakkor lássák annak lehetséges következményeit is, ha jogsértést követnek el. A jogállamban ilyen előreláthatóság nélkül nem létezhet materiális jogi felelősség.⁴⁸

A jogbiztonság esetében a kiszámíthatóság alapvető érték, amelyet a bírói jogalkalmazásban a szövegű értelmezés tud a legjobban biztosítani. A felismerhető normatartalom legobjektívebb alapja a jogszövegnek tulajdonítható szokásos értelem. Mivel arra a Dworkin nyomán feltett kérdésre, hogy „mi van valójában a jogkönyvben”,⁴⁹ általában a bírói gyakorlat adja meg a választ, szükségképpen zavart okoz, ha a jogalkalmazásban a szövegnek specifikus, a jogszöveg hétköznapi értelmétől elszakadó, az átlagember számára követhetetlen értelmet tulajdonítanak. A jogkövetés, a kiszámíthatóság csak akkor érhető el, ha az ilyen jogszabályok tartalma, értelme a címzettek számára hétköznapi gondolkodással felfogható, azonosítható. Ebből következik, hogy az ilyen szabályokat úgy is kell értelmezni, ahogy egy átlagember általában józan ésszel értheti, tehát a szokásos értelme szerint.⁵⁰ A jog ugyanis nem a jogalkotással, a jogalkalmazással vagy a jogi képviseléssel foglalkozó szakemberek belső ügye. Eleve abból kell kiindulni, hogy sok jogszabályt úgy al-

kot meg a jogalkotó, hogy azt a címzett jogalanyok tömege az általános közfelfogás alapján helyesen érthesse és egyben magatartását ehhez igazíthassa.

Vegyünk egy egyszerű példát: miképpen lehet megmagyarázni egy átlagembernek, hogy a terhére emelt fellebbezés hiányában is jogosult a másodfokú bíróság börtön helyett fegyház végrehajtási fokozatot elrendelni, a közismert súlyosítási tilalom ellenére?⁵¹ Hogy lehet megmagyarázni a számára, hogy ez nem súlyosítás, vagy ha súlyosítás is, nem az, amiről szó van a rendelkezésben?⁵² Nem azt állítom, hogy a hivatkozott ügyben a bíróság következtetése védhetetlen lenne dogmatikailag (bár sajátságosan érinti a védelemhez, illetve a fellebbezéshez való jogot is). A lényeg mégis az, hogy hétköznapi értelemben a szigorúbb büntetés-végrehajtási fokozat vitathatatlanul súlyosabb büntetést jelent. Ennek pedig a jogértelmezésben érvényre kellene jutnia. Még akkor is, ha ez elvi következtetlenségeket hagy a rendszerben. (A megállapítás érvényét nem érinti, hogy az új, módosított Be. 354. §-a lényegében átvette az idézett BK állásfoglalás alaptételeit.)

A Legfelsőbb Bíróság világos megfogalmazással utal az elérhető normatartalom követelményére büntetőjogi összefüggésekben az 1/2003. büntető jogegységi határozatban:

A büntető törvényeknek egyébként nem csak a hatóság a címzettje, hanem az állampolgár is, egyebek között azért, hogy a következmények ismeretében választhassa meg a magatartását. A törvény nyelvtani jelentésével ellentétes eredményre vezető jogértelmezés itt arra vezetne, hogy az állampolgárt megbüntethetnék olyan cselekmény miatt, amely a törvény általa megismerhető értelme szerint nem büntethető. Az ilyen helyzet nyilvánvalóan összeegyeztethetetlen a jogbiztonság követelményével, ezért arra lehetőséget adni emiatt sem lehet [kiem. – B. L.]⁵³

Ezt a világos és alapvető megállapítást egyszerűen lehetne alkalmazni a jogértelmezésre a magyar joggyakorlat egészében.

46 Pl. 26/1992. (IV. 30.) AB hat., ABH 1992, 135, 142.; PETRÉTEI (35. l.) 103.

47 A szabálykövető döntések megkérdőjelezésének egyik gyakori stratégiája a kiszámíthatóságnak mint értéknek a relativizálása. Lásd GYÓRFI (32. l.) 136. Pedig abban az esetben, ha látjuk, hogy a kiszámíthatóság az egyenlőség, valamint a jogbiztonság nélkülözhetetlen feltétele, és a jog általános ideájának alapjaihoz tartozik, akkor ez a jogalkalmazás egyik legfőbb értéke, amely mellé lehet tenni más értéket, de fölé aligha.

48 Lásd már a Codex Justinianusban is, 1.14.3. Idézi ZLINSZKY János: *Ius publicum* (Budapest: Osiris 1994) 76.

49 TAKÁCS Péter (szerk.): *Joguralom és jogállam* (Budapest: Osiris 1995) 136.

50 A jogalkalmazás tartalmi kiszámíthatóságára nézve lásd GYÓRFI–JAKAB et al. (5. l.) 187–194. msz.

51 A régi Be. 241. § (1) bek. – ma már hatályon kívül; a példára utalás BLUTMAN (8. l.) 22.

52 BK 157. állásfoglalás nyomán, BH 1997. 160.

53 BH 2003. 7.

4.4 A szubjektivitás csökkentése a jogalkalmazásban

A jog lényegéhez tartozik az előre megállapított, megismerhetővé tett, általános szabályok feltétlen elsőbbsége a konkrét ügyekben. Az általános szabályok hatalma biztosítja azt, hogy egy emberi közösségben a konkrét ügyek, érdekkonfliktusok eldöntése vagy megoldása minél inkább függetleníthető legyen a szereplők (a felek és a döntéshozók) konkrét érdekeiktől, erőviszonyaitól, társadalmi pozícióitól, szimpátiájától, szubjektív benyomásaitól, értékrendjétől, partikuláris nézeteitől stb. Már több mint kétezer éve így tanította ezt Arisztotelész a *Politikában*.⁵⁴

Tetszik vagy sem, de a jog lényege a formalizmus: az általános szabályok uralma a konkrét ügyekben feltörő személyes, szubjektív és partikuláris megfontolások felett.⁵⁵ Ez biztosít egy elvont jogi egyenlőséget, és egyben kijelöli a formális igazságosság legfontosabb paramétereit. A szövegű értelmezés a jognak pontosan ezt az elvont ideáját szolgálja, míg a jogszöveggel szakító döntések szembemennek ezzel.

Amennyiben a bíró elszakad a jogszabály szövegében megmutató viszonylag szilárdabb nyelvi kritériumoktól, az azonosítható, szokásos nyelvi értelemről, egyben utat nyit a „kiterjesztő értelmezés”, az „analógia”, a konstruált „jogalkotói szándék” formájában megnyilvánuló, többé-kevésbé szubjektív preferenciáknak: a személyes értékítéleteknek és célszerűségi megfontolásoknak, éppen a jog általános ideája és a jogbiztonság ellenében.⁵⁶ A szubjektív preferenciák érvényesítése pedig a torz jogalkalmazás szemléletes példáit hozhatja létre. Elég utalnom a BH 1986/52. számú jogesetre, amelyben a Fővárosi Bíróság a számkombinációs zár kinyitásával elkövetett lopást is hamis kulccsal elkövetettnek minősítette, és eljutott az „eszmei hamis kulcs” némileg érthetetlen és rejtélyes fogalmához.

A helyességi vagy célszerűségi megfontolások jogszöveggel szembeni érvényesülésének veszélyeire mutat rá – büntetőjogi összefüggésekben – Baumgarten Izidor koronaügyész-helyettes több mint száz évvel ezelőtt írt soraiban: „Hány cselekményt, mely a törvény értelmében nem büntethető, nem vonzolunk már szelid nyomással a törvénykönyvnek valamelyik szakasza alá, csak hogy eleget tegyünk a cselekmény büntetlenségén felháborodó erkölcsi vagy socialpathologiai lelkiismeretünknek!”⁵⁷

4.5 A demokratikus jogalkotás elősegítése

A szövegű értelmezés a bírói jogalkalmazásban elősegíti a demokratikus jogalkotást. A bírói hatalom forrása közvetve, ritkán közvetlenül, a szuverén néphez kötődik. Amennyiben a bírákat nem a nép választja, hanem hatalmukat valamely más hatalmi ág közvetítésével nyerik el, akkor hatalmuk azon más hatalmi ág közvetítésével vezethető vissza a szuverén néphez.⁵⁸ A mi alkotmányos rendszerünkben a bíróságok nem választott szervek, és a bíróságok demokratikus legitimitációjuk együtthatója alacsonyabb (-3).⁵⁹ Ezt pótolhatják olyan, a jogalkalmazásban gyakorolható jogosultságok, mérlegelésen alapuló döntési jogkörök, amelyeket jogszabály biztosít számukra. Kifejezett rendelkezés hiányában azonban még *ad hoc* alapon sem fektethetnek le új

szabályokat a nép által választott vagy egyébként erősebb demokratikus legitimitációjú szervek által megállapított szabályokkal szemben.

Az előzőekben rámutattam arra, hogy a szándékos szövegellenes döntés valamilyen jogalkotói hibát vagy mulasztást, az alkalmazandó jogszabály csökkentését feltételezi. Egyes esetekben a jogszöveg szokásos értelmének követése olyan döntéseket alapozhat meg, amelyek akár méltánytalannak is tűnhetnek. Azonban a jogalkotói hiba vagy mulasztás javítható: a jogalkalmazásban olyan *ad hoc* szabályok elismerését vagy megállapítását jelenthetik, amelyek más, nagyobb demokratikus legitimitációval rendelkező szerv által alkotott szabályokat szorítanak ki. Ez csorbíthatja a jogalkotás demokratizmusát, és egyben a jogállamiság bizonyos elveit is. A szövegű értelmezés a jogalkotás és jogalkalmazás demokratikus jellegének egyik biztosítója (*demokratikus formalizmus*).⁶⁰

4.6 A minőségi jogalkotás elősegítése

A szándékos *contra legem* jogalkalmazás által implikált jogalkotói hiba vagy mulasztás kijavítására általában nem igazán alkalmasak a konkrét ügyben hozott egyedi jogalkalmazói döntések. (Lehetséges, hogy egy hasonló ügyben egy másik bíróság nem észlel hasonló hibát vagy mulasztást, így egyszerűen alkalmazza a jogszabályt, annak hétköznapi értelme szerint, és máris széttartó joggyakorlat alakulhat ki.) Amennyiben valóban létezik ilyen hiba vagy mulasztás egyfajta értékrendhez viszonyítva, annak kijavítása, illetve pótlása a jogalkotó felelőssége, és senki másé. A szövegű értelmezéssel a bíró rászoríthatja a jogalkotót, hogy a társadalmi elvárásoknak megfelelően módosítsa a jogszabályokat, amelyek nem felelnek meg a társadalmi elvárásoknak. Ezzel a bíró hozzájárul nemcsak a demokratikus jogalkotáshoz, hanem a minőségibb jogalkotáshoz is, és egyben a vitatott kérdések egyértelmű, világos, írott jogszabályban történő rendezéséhez.

A magyar jogtörténet egyik legnevezetesebb *contra legem* döntését a Királyi Curia hozta 1898-ban, amelyben a villany-

54 Lásd erről SZABÓ (9. l.) 83.

55 Természetesen formalizmus alatt nem azt értem, hogy a bírói jogalkalmazás logikai eszközökre redukálható lenne. Ennél nagyobbbat csak az téved, aki a formalizmust ilyen téves nézetekkel azonosítja. Lásd ehhez BROOKS (24. l.) kül. 37–59.

56 PETRÉTEI (35. l.) 102.

57 BAUMGARTEN Izidor: „Törvény és bíróság” *Jogállam* 1904, 30–31. Viszont szép ellenpélda a BH 2001. 56. ügy, ahol az LB (az alsóbb fokozatú eljáró megyei bírósággal szemben) megállapította, hogy egyetlen vagyoni elleni bűncselekmény tényállásába sem illeszthető be az, ha egy telefontársaság telefonkezelője beosztását felhasználva magánbeszélgetéseket folytat, és ezáltal a munkáltatójának többletköltséget okoz. A példára utal BENCZE (13. l.) 223.

58 38/1993. (VI. 11.) AB hat., ABH 1993, 256, 261–262.

59 A nép (0) választja az OGY-t (-1), az OGY a köztársasági elnököt (-2), míg a köztársasági elnök nevezi ki a hivatásos bírákat (-3).

60 Lásd erre Cass R. SUNSTEIN: *One case at a time: judicial minimalism on the Supreme Court* (Cambridge, MA: Harvard University Press 2001) 209–243.

áramot dolognak tekintette, és így elvezetését a lopás törvényi tényállása alá sorolta. A német *Reichsgericht* 1896. október 26-i ítéletében viszont alsóbb fokú felmentő ítéletet hagyott jóvá, mert nem lehet tudni, hogy az áram dolog-e, így a jogtalan elvezetés nem büntethető. Ezután rövid időn belül, 1900-ban, a német jogalkotó a társadalmi elvárásoknak megfelelően törvényt alkotott, amely az áram elvezetését büntetni rendelte, egyértelművé téve a kérdés jogi megítélését.⁶¹ A magyar jogalkotónak a Curia döntését követően nem volt igazán sietős. Így csaknem egy évtizedig az áramelvezetés büntethetősége egy dogmatikailag kétes, a hatályos büntető törvénykönyv szövegével szembenelő bírói döntésen alapult, amely aligha volt a világos jogi szabályozás mintapéldája.⁶²

A bíróságok a jogszabályok szövegű értelmezésével, az egyes jogeseteket elszigetelve nézve, méltánytalannak tetsző vagy a társadalmi elvárásokkal szembenálló döntésekre kényesülhetnek. Azonban az ilyen döntések jelzik a jogalkotónak, hogy hiba van a rendszerben, és az adott jogszabály módosításra szorul. Amennyiben a bíróságok nem hajlandók a jogszöveget értelmével ellentétesen alkalmazni, a jogalkotó a jövőre nézve is rászorítható arra, hogy a jogszabályokat eleve gondosabban szövegezzék meg, részletkérdéseket is szabályozzon vagy koherensebb fogalomrendszert alkalmazzon. Amennyiben a bíróság megtagadja, hogy maga konstruáljon jogszabályi célokat a jogszöveg átlépését elősegítendő, a jogalkotó rákényszerül arra, hogy világosan, magában a jogszabályban, autoritativ szövegben fogalmazza meg a jogszabály megalkotásának céljait.

4.7 A jogalkalmazó alulinformáltsága jogpolitikai döntéseknél

Már az eddigiekben rá kívántam mutatni, hogy a jogszöveggel szakító döntések esetében a bíró lényegében a jogalkotónak a jogszöveg által közvetített jogpolitikai döntését kívánja felülírni, és így maga is jogpolitikai döntést hoz.⁶³ A jogpolitika átírásához azonban a bíróság nem feltétlenül kellően informált arról a szempontrendszerrel, amelyet a jogalkotó mérlegelt.

A jogalkotás, különösen egy-egy terület átfogó rendezésekor, ideális esetben a társadalmi igények feltérképezésén és azonosításán, a lehetséges szabályozási alternatívák mérlegelésén, a megjelenő érdekek értékelésén, ütköztetésén és szelektálásán, a szabályozás pénzügyi, politikai és társadalmi hatásainak felmérésén nyugszik, amelyek háttérét szakértői előkészítő anyagok és a jogalkotási eljárásban a jogszabály megszületéséig meghozott sorozatos (kollektív vagy egyéni) döntések biztosítják. Mindezek eredője a jogszabályban megjelenő jogpolitikai döntés. Ezzel szemben a bíróság kompetenciája korlátozott lehet egyes területeken a jogpolitika alakítására. A jogalkalmazó sokszor nincs tudatában társadalmi folyamatoknak, tényeknek, statisztikáknak, nem képes felmérni egy jogpolitikai döntés rendszerszintű következményeit. A bíróság, különösen, ha nem specialista az adott szűkebb területen, sokkal kevesebb szempont birtokában van, mint amennyi a jogalkotási folyamatban előzőleg felmerült vagy felmerülhetett. Ez természetesen önmagában nem baj.⁶⁴

A bíróság kezében ugyanis ott a jogszöveg, amely a jogalkotó jogpolitikai döntését, a jogalkotási folyamatban megjelenő szempontok végső eredőjét hordozza. Ami ebben nem mutatkozik meg, az tipikusan irreleváns a jogszabály konkrét, bírói alkalmazása szempontjából. A bíró a legnagyobb biztonsággal akkor hoz helyes döntést, ha a szöveghez ragaszkodik. Amennyiben a jogszövegtől el akar térni, akkor meglehetősen furcsa következmények adódnak. Ugyanis ekkor elvárható lenne, hogy a bíróság ne egyszerűen és rövid úton a saját szubjektív, *ad hoc* preferenciáit helyettesítse be a jogalkotó, a „százszemű Argosz” által mérlegelt szempontok helyébe, hanem vegye figyelembe és mérlegelje újra a jogalkotás során felmerülő szempontokat és érdekeket, immár a konkrét ügy fényében. Ez azokkal az abszurd következményekkel járna, hogy például tanulmányoznia kellene a jogalkotásban született szakértői anyagokat, bizottsági jegyzőkönyveket.

Az ilyen logikus, de egyébként irreális elvárás megkerülésére próbál a jogszöveggel szakító bíróság támaszkodni például a jogszabálynak a jogalkotó által adott indokolására, vagy egy saját maga által konstruált, de a jogszövegben meg nem mutatkozó jogalkotói szándékra vagy jogszabályi célra. E technika alkalmazása azonban nem jelenti azt, hogy a bíró alulinformáltsága megszűnne az alkalmazandó jogszabály elfogadásánál mérlegelt szempontrendszer tartalmát illetően. A jogalkotó jogpolitikai döntése például sok esetben politikai kompromisszumok eredménye, amelyeket a jogszabály konkrét szövege feltételezhetően tükröz. A jogszövegen túllépő és a jogszabály indokolására vagy a törvényhozó szándékára hivatkozó bíró szükségképpen alulinformált abban a tekintetben, hogy a kollektív jogalkotás során milyen politikai kompromisszumok kötöttek a jogszabály elfogadásakor – ez ugyanis nem feltétlenül jelenik meg a jogszabály indokolásában, még kevésbé abban a konstruált szándékban, amelyet maga a bíróság tulajdonít a jogalkotónak.

4.8 Nemzetközi kötelezettség a nemzetközi szerződések szövegű értelmezésére

A magyar joggyakorlatban láthatóan kevésbé ismert, de a jogszabályok egy része, a nemzetközi szerződések alkalmazásának vannak kifejezett, külön jogszabályban előírt értelmezési sza-

61 Idézi FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve* (Budapest: Grill 1914) 697.

62 Végül az 1907. évi III. tc. 2. §-a rendezi *expressis verbis* az áramelvezetés büntetőjogi kérdéséről, de szemben az idézett bírósági döntéssel, nem tekinti dolognak az áramot.

63 A jogpolitika szót olyan értelemben használom, hogy az a konkrét jogszabályokkal kapcsolatos társadalmi elvárásokat azonosítja, és annak céljait, követendő értékeit jelöli ki, választván egyben több lehetséges alternatíva közül. Lásd ehhez SZABÓ (5. l.) 44.

64 A bírói jogalkalmazás egyébként sem igazán alkalmas a policentrikus jogpolitikai kérdések eldöntésére, ahol számos, egymással szorosan összefüggő és egymástól kölcsönösen függő, változó tényezőt kell mérlegre tenni. Lásd GYÓRFI (32. l.) 66–67.

bályai. Nemcsak a Magyarország által elfogadott és törvénybe vagy más jogszabályba iktatott nemzetközi szerződések alkalmazása kötelező, hanem e szerződések értelmezéséhez is fűződnek jogi kötelezettségek, ami a belső jogszabályoknál nem megszokott. A szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény 31. cikke alapján a nemzetközi szerződések értelmezésének legalapvetőbb szabálya a szöveghű értelmezés, amennyiben a szerződést kifejezéseinek „szövegösszefüggésükben szokásos értelmében” kell értelmezni.⁶⁵ Ettől eltérni csak kivételes esetben lehet, mely korrekciós szabályokat ugyancsak tartalmazza a szerződés. Ez nem véletlen, hiszen a nemzetközi jogszövegekkel kapcsolatos jogkérdések eldöntésénél ugyancsak a szöveg testesíti meg a megfogható, viszonylag objektív kiindulópontot, annak is az általánosan elfogadott vagy dogmatikailag kidolgozott, vagy éppen technikai jellegű, de megfelelően körülírható jelentése. A hágai Nemzetközi Bíróság nyilvánította: „... a Bíróság állandó joggyakorlata értelmében a szavakat természetes és közönséges értelmük szerint kell értelmezni, abban a szövegösszefüggésben, melyben előfordulnak.”⁶⁶

A bécsi egyezmény értelmezési szabálya a magyar bíróságokra is kötelező. Igaz, a joggyakorlatban nem lelni nyomát annak, hogy magyar bíróság valaha hivatkozott volna nemzetközi szerződések alkalmazásával kapcsolatban az említett jogszabályhelyre. Amennyiben a Magyarországon alkalmazandó jogszabályok egy részének értelmezésénél a szöveghű értelmezés a legalapvetőbb szabály, nehéz lenne indokolni, hogy a belső jogszabályok esetében miért kellene egészen más értelmezési elveket követni.

5. Összegzés

Nem állítom, hogy a fenti nyolc érv minden körülmény között, abszolút módon igazolja a szöveghű értelmezést vagy a mö-

götte álló értékek érvényesülését. Ki lehet alakítani olyan, a jogértelmezési elvek átfogó rendszerének részét képező, általánosan elfogadott és alkalmazott értelmezési elveket és teszteket, amelyek a jogalkalmazásban kivételes esetekben más – az adott összefüggésben konkurensé váló – értékek érvényesülését elősegítik (például célszerűség, igazságosság egyedi ügyben). Ezen elveknek és teszteknek alkalmasnak kell lenniük arra, hogy operatívvá, alkalmazhatóvá tegyék a konkurens értékeket, visszaszorítván a jogalkalmazó szubjektív esetlegességét a minimális szintre, valamint arra, hogy a fenti érvekben megnyilvánuló érdekeket és tényezőket kellően ellensúlyozzák. Mindaddig, míg ezek az elvek és tesztek nem alakulnak ki, az általános és következetes szöveghű értelmezés okozza a legkevesebb hátrányt a joggyakorlat egészét tekintve.

Blutman László egyetemi tanár • Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Nemzetközi Jogi és Európa-jogi Tanszék • blutman@juris.u-szeged.hu

65 A tárgyat és a célt is figyelembe kell venni, melynek azonban a szövegen, ill. annak szövegösszefüggéseiben kell alapulnia. Lásd *LaGrand (Germany v. United States of America)*, Judgment of 27.6.2001. I.C.J. Reports 2001.

66 *Temple of Preah Vihear (Preliminary objections) (Cambodia v. Thailand)*, Judgment of 26.5.1961. I.C.J. Reports 1961, 32. A bécsi egyezmény vonatkozó szabályairól magyar nyelven lásd Malcolm N. SHAW: *Nemzetközi jog* [szerk. NAGY Boldizsár, ford. DUNAY Pál et al.] (Budapest: Complex 2008) 758–763.